

Milan Kučan

GOVOR NA SPRAVNI SLOVESNOSTI (Kočevski rog, 8. 7. 1990)

Je kraj življenja in je kraj smrti. Je čas sovraštva in je čas strpnosti. Smo na kraju smrti. Pripravljeni in odločeni, da kot svoj čas sprejmemo čas strpnosti, medsebojnega razumevanja in skupne prihodnosti. Drugače naš današnji žalni zbor ne bi imel ne pravega smisla in ne opravičila.

To, kar hočemo in moramo opraviti danes in tukaj, globoko v nedrjih roških gozdov ne le simbolno in navzven, ampak predvsem v naši zavesti z odgovornim dejanjem utrjevanja slovenskega občestva, bi se lahko ali bi se celo moralo zgoditi že prej. Bile so priložnosti, da bi se stvari med vojno in še posebej ob njenem koncu in neposredno po njem iztekle in uredile med nami drugače. Da bi že zdavnaj našli svoj mir v nesmiselni in apokaliptični vrtinec vojne proti svoji volji potisnjeni in razdeljeni sinovi in hčere slovenskega naroda.

Mogoče nam je prepoznati okoliščine, dejstva pa tudi posamična človeška ravnanja, ki so oteževala ali celo preprečevala, da bi do današnjega dejanja sploh prišlo. Je pa tudi res, da so morala dozoreti splošna spoznanja, da je moralo priti do novega duha časa, da se lahko, tako iskreno upam, brez sovraštva v srcih in pretreseni ob sprejemanju še ene boleče resnice zadnje vojne, spravimo s svojo lastno preteklostjo, da ji končno dovolimo, da postane zgodovina. Vse ima svoj čas in vsako opravilo ima svojo uro pod nebom! Nas je zgodovina izbrala, da prevzamemo pred njo in pred prihodnostjo to odgovornost. Opravimo jo zrelo. Tega dejanja ni mogoče ponoviti. Zmore ga zgodovinsko dozorel narod, sposoben preseči stare delitve in preprečiti, da bi na njihovih pogoriščih vzniknile nove.

Sprava z vsemi mrtvimi žrtvami vojne, ki nam jo je naloženo izpeljati, je preizkušnja narodove zrelosti, samozavesti in samospoštovanja. Je odpoved lažnemu upanju, da more to opraviti kdo namesto nas. Je zgodovinska

nujnost in naša kulturna in civilizacijska dolžnost. Je povabilo in nujen pogoj prihodnje, času in nam ljudem prepuščene sprave med živimi. Zato to odgovornost vzemimo nase z vsem dostojanstvom.

Opravimo jo kot dejanje, iskreno porojeno iz spoštovanja do umrlih, padlih in pobitih. Ne sme in ne more biti nikogaršnja zmaga in nikogaršnji poraz. Zapre naj knjigo vseh naših vojnih in poveljskih ran. Dokončno, brez sprenevedanja in brez zadnje misli. Pokopljimo vse mrtve za vselej, z vsem dostojanstvom in vsem spoštovanjem. Prepustimo jih spominu in sodbi zgodovine. Naj bodo vse nasilne smrti iz časov, ko so demoni vojne divjali med nami, izenačene v naši zavesti. Naj se ne ponovi več zlo iz vojnega in poveljskega obračunavanja, ki je zlo za vse.

Je čas vojne in čas ubijanja. Je čas odločitve in čas žrtvovanja. Je čas spominjanja in čas novega upanja.

Človek sam dela zgodovino. Toda dela jo v razmerah, ki si jih ne izbira v celoti sam. S to zavestjo je v razmerah, ki jih živi, tudi odgovoren za svoja dobra in svoja zla dela. Zato je človek na zemlji tragično bitje. Svojih zmot za nazaj ne more spremeniti.

Naše preteklosti ni mogoče predruščiti, je ne zamolčati. Čas je, da preneha obremenjevati še naprej in kar naprej naše življenje in našo prihodnost. Zakaj bi ostajali sprti, ko postaja svet, katerega del smo, vse bolj svoboden in vse bolj povezan.

Bilo je! Naj se ne ponovi nikoli več. Povejmo to na tleh Kočevskega roga, ki je v mnogih viharjih zadnje vojne, ki so zdivjali čezenj, postal slovenska nekropola. Z dejanjem, ki je namenjeno priznanju in spominu smrti žrtev v teh jamah, znanim in neznanim Slovincem, ki so bili brez vsakega ugotavljanja njihove morebitne posamične krivde zaradi medvojnih dejanj po že končani vojni nerazumno in nerazumljivo pahnjeni v nasilno smrt. Vzemimo to spoznanje nase in recimo: nikoli več!

Je čas umiranja in je čas rojstva.

Usodnost vojnega dogajanja smo Slovenci doživljali na posebno tragičen način. Bila je vojna, bila je okupacija, v kateri smo Slovenci doživeli nasilno vojaško podjarmljenje, razkosanje svojega ozemlja in nasilje vseh vrst. Slovenski narod so pribili na križ, ga zaznamovali in hoteli izbrisati iz zgodovine. In zato je mnogim slovenskim možem in ženam opredelitev za sodelovanje v velikem svetovnem protifašističnem gibanju svobodoljubnih ljudi in narodov vseh celin, religij, ras in barv pomenila razumno in edino možnost za osebnostno in narodno ohranitev, osamosvojitve in za dokončno uveljavitev človekove miselne in narodove vsestranske svobode. Iz ognja groze naj bi vstal moderen Evropejec, kakor je veroval Edvard Kocbek, osvobojen spon mračnjastva in nasilja.

Na oltarju te vere, ki je omogočila, da smo kot narod preživel, so zgorela premnoga slovenska življenja, pokopana po znanih in brezimnih partizanskih, izseljenskih, pregnanskih in taboriščniških grobovih v domači in v mnogih tujih zemljah. Ko sprejemamo mrtve, ki so bili doslej nerazumno zanikani ali celo pozabljeni, in ko jih priznavamo za del svoje nacionalne zgodovine, ne smemo pozabiti tistih, ki smo se jih spominjali in smo jih priznavali že doslej in katerih dejanja so tudi omogočila, da je to pravno in pomiritveno dejanje po tolikih letih zdaj lahko v svobodni in suvereni slovenski državi. Da ne bi zamenjali ene krivice z drugo, da ne bi delali sile zgodovini in njenim resnicam.

Veliko naših ljudi počiva tod in drugod po Sloveniji. Različni so razlogi, različne so poti, ki so neredko sinove iste matere pripeljale do groba. A vsakdo od njih je imel mater in očeta in svoje sanje. Mrtev človek nima ničesar več. Spravimo se zato z njimi, pokopljimo jih, a z njimi odnesimo in pokopljimo tudi orožje. Pozabiti ne smemo in ne moremo ničesar. Odpustiti je težko, marsikdaj celo nemogoče. Opuščanja ni mogoče ne zapovedati in ne izsiliti. Mogoče pa je pogumno pogledati v preteklost, da bi bilo mogoče obrniti pogled v prihodnost.

V petinštiridesetih letih, ko smo si dostikrat lajšali življenje s preteklostjo tako, da smo jo čez vse mere zlatili in črnili, kovali v zvezde ali jo pošiljali v pekel, jo puščali v marsičem usodnem neizrečeno in prepovedano, so zrasli novi rodovi. Nihče nas ne more – ne posameznikov in ne skupnosti – odvezati odgovornosti za odločitve, ki smo jih sprejemali, nihče pa nam tudi ne more kratiti pravice, da si razgrnemo preteklost in se z njo pomirimo. Če bi jo zanimali, bi si spodmaknili temelj za prihodnost.

Na nas, ki se imamo za povojne ljudi, in na mlajše, ki časa ne štejejo več z vojnam, je padla zaveza, da delamo tudi za spravo med živimi. Slovenska država si tudi s pripravljanjem nove ustave postavlja okvire in pravila, da s človekovimi svoboščinami in pravicami spoštuje in zavaruje razlike med ljudmi in jim s tem omogoča strpno življenje v demokratični skupnosti. Ni v moči države zaukazati ljubezen in spravo med ljudmi. Je pa v moči vseh državljanov in državljanov, da si ustvarijo tako državo, ki bo pravična do vseh, ne glede na njihove poglede na svet, politično prepričanje ali narodno pripadnost. Vzemimo našo zgodovino, zapolnjeno s svetlobo in temo, nase, obrnimo se k skupni prihodnosti našega in prihodnjih rodov. Končajmo narodno diasporo, zaradi katere Slovenija toliko let ni bila domovina vseh svojih sinov.

Ljudje med ljudmi smo. Omogočimo si življenje, spravljeno z mrtvimi, in ga živimo tako, da se bo našim zanamcem lažje spraviti z nami, ko bomo mi postali nespremenljiva preteklost. Premalo nas je in v prehudih razmerah živimo, da bi se smeli odreči mirnemu sožitju, priznavanju različnosti, strpnosti

in spoštovanju. Tesno bi nam bilo in znova bomo grozili drug drugemu, če si takšnega življenja ne postavimo za cilj.

Dostojanstvo našega enkratnega in prepogosto tragičnega življenja se razkriva v našem odnosu do smrti. V smrti smo vsi ljudje enaki. V priznanju te neizpodbitnosti je skrivnost in nuja naše sprave z mrtvimi. Vsi mrtvi imajo pravico do javnega spomina. Uredimo dostojno zato tudi ta kraj smrti in ga naredimo dostopnega spominu kot rod, ki ne bo več skrival ali sovražil preteklosti, ohranil pa bo tu, na tem kraju, sporočilo sebi in zanamcem: bili so, ki so vedeli za svoj človeški dolg do mrtvih, ker so se naučili živeti drug z drugim v miru in so si to tudi želeli.

Predsedstvo Republike Slovenije bo skupaj z drugimi organi republike pripevalo, kar more in mora, da bo tudi z državnimi dejanji uveljavljena ta volja, to sporočilo, to povabilo vsem ljudem dobre volje k skupnemu delu, k spravi med živimi in za skupno potovanje v prihodnost, ki ne prikriva in ne pozablja svoje zgodovine, ki pogleda v prihodnost ne opira več na breme narodne in politične razcepitve, ampak na ustvarjanje svobodnega slovenskega občestva, ki ima svojo identiteto, domovino in državo.

Kočevski rog, spokojno urejen in miren, ostaja in postaja zdaj eden simbolnih pomnikov zgodovine in prihodnosti tega občestva. Čez te kraje, ki jih obdaja nepregledni slovenski gozd in ki so prevotljeni z nedostopno podzemeljsko skrivnostjo, so šli najhujši viharji naše bližnje preteklosti. Tu so nas pobijali. Tu smo se pobijali. Tu smo se borili in se skrivali pred nasiljem. Tu smo zmagovali in skrivali zlo, ki ga je povzročalo naše bojevanje in zmagovanje. Tukaj se je zmaga dostikrat sprevračala v poraz. Povejmo si: tu, kjer so posute kosti vseh, ki so se borili za takšno ali drugačno resnico, s takšno ali drugačno mislijo, je pravi kraj za tisto spravo, ki jo kot narod, zazrt v prihodnost, potrebujemo.

Kar se je zgodilo, iskreno obžalujemo! Končujemo, zdaj in tukaj. Bilo je.

Je čas ljubezni in je čas sovraštva, je čas vojne in čas miru. Tako pravi pridigar v Stari zavezi.

Zdaj je čas miru.